

3. *Сосненко Л. С.* Аналіз економічного потенціала діючого підприємства. — М.: Издательский дом «Экономическая литература». — 2004. — 208 с.

4. *Дорошенко Ю. А.* Управление формированием и развитием инновационного потенциала предприятия / Ю. А. Дорошенко, О. В. Кочеткова // Совершенствование механизма хозяйствования в современных условиях: Сб. докладов Междунар. научно-практич. интернет-конфер. — Белгород: Издательство БГТУ им. В. Г. Шухова. — 2004. — <http://conf.bstu.ru/conf/docs/0033/0761.doc>

5. *Власова А., Лупало П.* Яким буде майбутній вибір компенсації? // Києво-Могилянська Бізнес Студія. — 2004. — № 9. — С. 47—64. http://www.kmbs.com.ua/data/filestorage/Articles/What_Is_The_Compensation_In_The_Future.pdf

6. *Скитяева И., Чернова Е.* Социальный пакет: статья расходов или инструмент управления? // Управление компанией. — 2005. — № 12. <http://www.zvuk.net/archive/printyk.asp?aid=6166>

7. *Винокурова Е.* Социальный пакет: индивидуальный или универсальный? http://www.otiss.ru/txts/06_09/SK06_09_21.htm

8. *Поліщук І.* Не зарплатою єдиною. Принципи комплектації соціального пакета компанії // Український діловий тижневик «Контракти». — 2004. — № 51. — 20 грудня.

Статтю подано до редакції 27.04.11 р.

УДК 332.1

Є. А. Шмігельська, асистент
кафедри регіональної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ РОЗМІЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто основні етапи розвитку теорії розміщення виробництва, вплив докорінних змін у системі виробничих відносин, які пов'язані з руйнуванням зверхцентралізованого управління, розвитком місцевого самоврядування, самостійності підприємств, що потребує перегляду уявлень про пріоритети в системі складових об'єкта регіональної економіки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: теорії розміщення виробництва, регіони, регіональні економічні дослідження, економічний розвиток.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены основные этапы развития теории размещения производства, влияние коренных изменений в системе производственных отношений, связанных с разрушением сверхцентрализованного управления, развитием местного самоуправления, самостоятельности предприятий, что требует пересмотра представлений о приоритетах в системе составляющих объекта региональной экономики.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: теории размещения производства, регионы, региональные экономические исследования, экономическое развитие.

ANNOTATION. This article reviews the main stages of development of the theory of production, the impact of radical changes in the relations of production associated with the destruction of the centralized control of local government, the enterprises' independence, which requires review ideas about the priorities in the system object components of the regional economy.

KEYWORDS: theory of production, regions, regional economic research, economic development.

Дослідження економічного розвитку України та її регіонів до недавня провадилися переважно з метою забезпечення інформацією загальнодержавних органів управління для обґрунтування і прийняття ними директивних рішень. Тепер результати цих досліджень дедалі ширше використовуються для складання наукових прогнозів, які враховуються державними, регіональними та місцевими органами управління при економічному регулюванні процесів територіального розвитку. Змінюється методологія регіональних досліджень, ставляться нові вимоги до їх організації.

Для організації управління на різних регіональних рівнях велике значення має інформація про можливі напрями розвитку території, яка дає змогу при прийнятті рішень всебічно враховувати довгострокові наслідки цих рішень з тим, щоб вони не суперечили інтересам інших регіонів і держави в цілому. Удосконалюється система вивчення міжрегіональних економічних відносин. Відповідно до нових завдань необхідно модернізувати систему розвитку і розміщення продуктивних сил для того, щоб вона набула форми програм-прогнозів. Це дасть змогу регулювати підприємницькі зв'язки між регіональними та загальнодержавними організаціями і центром, що має виняткове значення для проведення комплексних наукових досліджень.

У різні роки дослідженням об'єкта, предмета, теоретико-методологічних основ та проблем регіональної економіки були при-

свячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як А. Вебер, Т. Паландер, Г. Хоутеллінг, В. Кристаллер, А. Льюш, А. Куклінські, Г. Річардсон, В. Ф. Павленко, М. М. Некрасов, А. М. Паламарчук, В. П. Якобчук, О. С. Маліновський та ін. Разом з тим актуальними залишаються дослідження основних напрямків еволюції регіональних економічних досліджень.

Питання розміщення виробництва увійшли в коло розгляду економічної науки ще на початку ХІХ ст. Спочатку ці питання ставилися досить примітивно: формулювались окремі практичні рекомендації, за допомогою яких підприємець міг більш вигідно вибрати місце для свого підприємства.

Започаткував теорії розміщення виробництва німецький економіст Йоган Тюнен (1783—1850). У своїй роботі «Ізольована держава в її відношенні до сільського господарства і національної економіки» він закрив основи теорії розміщення аграрної економіки. Цю тритомну працю вперше було видано 1826 р. в Гамбурзі, й досі вона зберігає своє методологічне значення для вивчення проблем розміщення сільськогосподарського виробництва. Застосовуючи метод абстракції, Й. Тюнен змоделивав гіпотетичну ізольовану державу. Вона складається з одного міста, розташованого в центрі великої, абсолютно однорідної у всіх напрямках рівнини, щоб виявити вплив саме чинника відстані на вигідність ведення сільського господарства і транспортування продукції галузі. У такій державі навколо міста утворюються концентричні пояси. У них панує своя система землеробства і виробляється чітко передбачений набір продуктів, які реалізуються на єдиному центральному ринку міста. Оскільки всі інші умови однакові, саме відстань від міського базару і зумовлені нею транспортні витрати впливають на спеціалізацію та рівень інтенсивності господарювання.

Й. Тюнен виявив один з найважливіших механізмів виробничої диференціації сільського господарства — залежність його від транспортно-географічного положення. Дослідження Й. Тюнена, сама ідея поясності мали великий вплив на подальший розвиток аграрно-економічної думки. Спеціалізація поясів Й. Тюнена, звичайно, давно застаріла. Сьогодні вони наповнюються новим змістом, застосовуються і до несільськогосподарських територій, і до невиробничої діяльності людей.

У наші дні ідеальна модель Й. Тюнена приваблює не конкретним змістом, а методами побудови. Й. Тюнен одним з перших

використав при вивченні проблем розміщення кількісні, математичні методи, у тому числі для дослідження просторових (територіальних) відносин, розкрив залежність функцій (спеціалізації) земельних ділянок від географічного положення, віддалі, сусідства. Робота Й. Тюнена — відправна точка для багатьох напрямків наукової думки не лише в аграрно-економічній науці.

Родоначальником моделі розміщення промисловості є німецький економіст Альфред Вебер (1868—1958) — один з найповажніших на Заході теоретиків, що заклав основи «штандорта», тобто вибору оптимального місця для розміщення підприємства.

Теорія А. Вебера, викладена в роботі «Про штандорт промисловості», заснована на певній ізольованій, замкненій у господарському відношенні території, на якій уявно припускається наявність паливних та інших ресурсів, широкий розвиток залізничного транспорту, необмежена кількість робочої сили.

Найдоцільнішим місцем розміщення нового промислового підприємства А. Вебер вважає те місце, де підприємство працювало б з найменшими витратами виробництва. Виходячи з елементів собівартості промислового продукту, він розрізняє два чинники, або «орієнтації», що впливають на процес розміщення основного промислового виробництва країни — транспортну орієнтацію та орієнтацію на дешеву робочу силу.

Транспортна орієнтація передбачає, що підприємство за інших однакових умов буде збудовано там, де сукупність транспортних витрат на доставку сировини і на вивезення готового продукту споживачу є найнижчою. Водночас капіталіст може будувати промислові підприємства там, де є дешева робоча сила.

Пізніше ці чинники А. Вебер доповнив третім, який назвав агломерацією. Під нею він розумів зосередження в одному місці багатьох промислових підприємств, що зменшувало б витрати виробництва передусім при будівництві нових.

Свою теорію А. Вебер подавав як похідну від «вічної», або «чистої», науки, однаково придатної для будь-якого способу виробництва. Він у своїй «штандортній» теорії обмежується вивченням одного підприємства без урахування взаємовідносин і взаємозв'язків між усіма підприємствами, що беруть участь у процесі виробництва. На сучасному етапі дослідження проблем розміщення обмеженість методів аналізу А. Вебера є очевидною.

Німецький економіст Август Льош (1906—1945) більш глибоко розглядав теоретичні проблеми розміщення капіталістичного

господарства. Він спробував вирішити проблему оптимального розміщення уже не одного підприємства, а сукупності їх у певній галузі. Визначальним чинником при розміщенні промислових підприємств А. Льош вважав отримання максимального прибутку. Правильно вибраним місцем для окремого підприємства в умовах вільної економіки, на його думку, є точка, що забезпечує отримання максимального чистого прибутку.

Теорію найменших витрат А. Вебера А. Льош піддав критиці. Головною помилку А. Вебера він вбачав у тому, що той завжди шукав місце для розміщення підприємства, де воно могло б працювати з найменшими витратами. А. Льош же правильно вважав орієнтацію на місце, що забезпечує максимальний прибуток. Для цього потрібно було розв'язати задачу з великою кількістю невідомих, що теоретично можливо і практично прийнятно. (Досягненням А. Льоша в теорії розміщення виробництва є введення таких складових, як податкова система, міжнародна торгівля і науково-технічний прогрес.)

А. Льош, на відміну від Й. Тюнена і А. Вебера, вперше в західній економічній науці розглядав теорію не тільки промислового «штандорта», а й сільського господарства, торгівлі, міст тощо. Саме А. Льош підняв теорію розміщення на макроекономічний рівень дослідження. Об'єктом його дослідження було як окреме підприємство, так і територіальна структура господарства. А. Льош прагнув поєднати досягнення вчення про «штандорт» з економічним районуванням. Питанням районування він присвятив цілий розділ своєї книги «Географічне розміщення господарства». В основу виділення районів було покладено ринковий простір. Теорія районування А. Льоша ґрунтувалася на припущенні про наявність широкої рівнини, на якій сировина розміщена більш або менш рівномірно.

Використовуючи геометричні фігури та математичні обчислення, А. Льош визначав радіус ринку певної продукції, враховуючи переважно транспортні витрати і чинник попиту як функцію ціни. Будь-який товар, за теорією А. Льоша, має свій максимальний радіус збуту, за межами якого реалізація його стає невідною.

Досягненням А. Льоша є те, що він вперше розглядав умови розвитку економічного регіону: відстані та транспортні умови, природні відмінності, національні та політичні умови, технічний прогрес, особисті якості підприємств. А. Льош стверджував, що

завдання економіста полягає не тільки в тому, щоб показати, пояснити негативні явища в розміщенні господарства, а й визначити шляхи подолання їх. Істинний обов'язок економіста він вбачав не лише в тому, щоб пояснити дійсність, а і в тому, щоб її поліпшити. Критичне осмислення теоретичного здобутку А. Льюша, без сумніву, може бути успішно використане сучасними економістами, особливо при розрахунках, пов'язаних із розміщенням нових промислових підприємств.

Значні досягнення здобуті й науковою школою регіоналістів України, Росії та інших суверенних держав, що утворювали раніше єдиний Союз. Серед них слід відмітити роботи Ю. Г. Саушкіна та Б. С. Хорєва.

Серед дослідників регіональних проблем в Україні слід виділити Ф. Д. Заставного, М. М. Паламарчука, О. М. Паламарчука, М. Д. Пістуна, В. Н. Поповкіна, М. І. Фащевського, Л. Г. Чернюк, О. І. Шаблія та ін. У дослідженнях українських вчених виділяються територіальні системи виробництва, наводиться їх типізація, визначаються ознаки, проводиться аналіз комплексного розвитку регіонів, обґрунтовуються перспективи подальшого розвитку тощо.

Докорінні зміни в системі виробничих відносин, пов'язані з реальним поворотом економіки до потреб людей, та руйнування зверх централізованого управління, розвиток місцевого самоврядування, самостійності підприємств потребують перегляду уявлень про пріоритети в системі складових об'єкта регіональної економіки.

У нових умовах на перший план повинні вийти процеси економічного і соціального розвитку регіонів у визначенні об'єкта. Саме на цьому рівні найкращим чином можуть бути враховані та задоволені соціальні потреби. Особливості сучасного стану обумовлюють необхідність уточнення не тільки об'єкта, але й предмета регіональної економіки.

Протягом багатьох років основна увага була зосереджена на обґрунтуванні розміщення продуктивних сил, включаючи розміщення конкретних об'єктів, розвиток народногосподарських комплексів республік, економічних районів, формування крупних територіально-виробничих комплексів і промислових вузлів. При цьому предметом досліджень було, перш за все, розміщення капітальних вкладень та об'єктів виробництва, а критерієм прийняття рішень виступала народногосподарська ефективність.

У нових умовах центр тяжіння досліджень зміщений з питань розміщення виробництва на проблеми соціального та економічного розвитку країни та регіонів. При цьому директивне встановлення виробничих завдань за територіями поступилося місцем варіантному розробленню можливих сценаріїв розвитку економічних і соціальних процесів у регіонах країни, а прямий розподіл ресурсів — розробленню економічних та правових важелів впливу на процеси розміщення інвестицій і регіонального розвитку.

У зв'язку зі зростанням самостійності регіонів і місцевих рад розширився предмет регіональної економіки за рахунок включення в її сферу вивчення фінансово-кредитних відносин, а також процесів формування регіональних ринків. Такі зміни мають викликати певні модифікації і в методології досліджень. Перш за все, змінюються підходи до формування цілей регіонального розвитку. Замість забезпечення додаткового економічного ефекту за рахунок оптимальної організації господарства на перше місце виходить створення сприятливих умов для життя та соціального добробуту населення регіонів. Це означає, наприклад, що підхід до населення як до одного з факторів розміщення має бути переглянутим: населення слід розглядати не тільки і не стільки як джерело трудових ресурсів, а перш за все задоволення його потреб повинно бути висунуте в якості цілі розвитку економіки регіонів. У результаті трансформуються і такі поняття регіональної економіки, як спеціалізація та комплексний розвиток господарства, реалізація яких повинна забезпечити не стільки збільшення вкладу кожного регіону в покращення функціонування єдиного народногосподарського комплексу країни, скільки найбільш повне задоволення інтересів населення кожного регіону.

Оскільки рівень і якість життя населення визначаються не тільки економічною сферою, але й ступенем екологічної безпеки, можливостями розвитку національної культури, свободою вибору між новими видами діяльності і збереженням традиційного образу життя та рядом інших обставин, змінюються критерії раціоналізації розміщення продуктивних сил. Замість жорсткої орієнтації на максимум народногосподарської ефективності для різних регіонів як критерії можуть виступати:

— підвищення рівня життя, ступеня соціального добробуту населення та інші соціальні критерії, що не завжди мають економічний характер;

— розмір економічного ефекту для даної території, виражений у вигляді приросту або фінансових, або матеріальних ресурсів, що залишаються в районі;

— ступінь економічної безпеки та утримання рівноваги екосистем.

Таким чином, найбільш важливими напрямками еволюції методології регіональних економічних досліджень є розширення кола факторів, що враховуються, зміщення центру тяжіння від загальних територіальних проблем на регіональний рівень, більш повне врахування регіональних особливостей та інтересів населення, а також багатокритеріальний підхід до оцінки раціональності розвитку економіки регіонів і розміщення продуктивних сил. Досить новими й найбільш актуальними для регіональної економіки є дослідження і прогнозування процесів формування регіональних ринків, фінансових проблем території, утворення в регіонах економічного середовища, необхідного для розвитку та вдосконалення ринкових відносин, включаючи процеси роздержавлення власності і продовження формування ринкової інфраструктури.

Результати регіональних досліджень у нових умовах набувають іншої цільової спрямованості. До недавнього часу вони головним чином виконували функцію передпланових матеріалів, що використовувались як обґрунтування для прийняття директивних рішень. Сьогодні регіональні дослідження все більше перетворюються в наукові прогнози, що використовуються державними та місцевими органами, а також підприємствами як орієнтири у процесі економічного регулювання територіального розвитку.

Література

1. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С. І. Дорогунцов, Т. А. Заєць, Ю. І. Пітюренко та інш.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. І. Дорогунцова. — К.: КНЕУ, 2005.— 988 с.
2. Чернюк Л. Г., Клиновий Д. В. Економіка та розвиток регіонів (областей) України: Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2002.— 644 с.
3. Розміщення продуктивних сил: Підручник / За ред. В. В. Ковалевського, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенова. — 5-те вид., стер. — К.: Тов-во «Знання», КОО, 2003.— 351 с.

4. *Ицук І. С.* Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва: Навч. посібн. для студ. екон. та геогр. спец. вищ. навч. закл. — К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2002.— 260 с.

5. *Підлісна О. А.* Стан та перспективи розвитку регіонів України: методи оцінки ефективності територіальних утворень // Регіональна економіка. — 2007.— № 1.— С. 104—116.

Статтю подано до редакції 26.05.11 р.

УДК 338.242.4 : 336.22

І. В. Ходан, здобувач,
асистент кафедри макроекономіки
та державного управління,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПОЛІТИКА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано реалізацію політики державної підтримки підприємництва в системі податкового регулювання, втілених у Податковому кодексі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. податковий кодекс, зниження податкових ставок, надання податкових пільг, податкові канікули, запровадження спеціальних режимів оподаткування, державна підтримка та активізація підприємницької діяльності.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализирована реализация политики государственной поддержки предпринимательства в системе налогового регулирования, воплощенных в Налоговом кодексе.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. налоговый кодекс, снижение налоговых ставок, предоставления налоговых льгот, налоговые каникулы, внедрения специальных режимов налогообложения, государственная поддержка и активизация предпринимательской деятельности.

ANNOTATION. In the article analyzed the politics of public support of enterprise in the system of tax regulation, which included in the Tax Code.

KEYWORDS. tax code, tax breaks, tax exemptions, tax holidays, the introduction of special tax regimes, state support and promoting entrepreneurship.